

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ

Збірник матеріалів

**XXVII підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

20 лютого 2025 року

Київ 2025

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2025. 385 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 7 від 26.02.2025)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М..В., ректор МДУ, доктор політичних наук, професор;

Члени редколегії Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук, доцент;
Калініна С. П., доктор економічних наук, професор;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;
Мельничук І. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Пирлік Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 20 лютого 2025 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

Грідіна Ірина,
докторка історичних наук, професорка, професорка кафедри
політології та міжнародних відносин,
Маріупольський державний університет;
Булик Максим,
кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри
політології та міжнародних відносин,
Маріупольський державний університет

ПРИМУСОВА ПАСПОРТИЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДКОРЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Питання примусової паспортизації в умовах військової агресії набуває особливого значення в контексті сучасних міжнародних відносин. Російська Федерація, починаючи з 2014 року, використовує цей інструмент не лише як механізм інтеграції тимчасово окупованих територій, але й як засіб примусу до колаборації та упокорення місцевого населення. Масове нав'язування російського громадянства порушує основоположні принципи міжнародного права, зокрема Гаазьку та Женевську конвенції, і створює умови для довготривалої соціальної та політичної інтеграції окупованих територій до складу РФ. Примусова паспортизація не тільки юридично закріплює окупаційний режим, а стає символом підкорення місцевого населення.

Потужним й ефективним інструментом легітимації незаконних процесів — тотального контролю та репресій, які відбуваються на загарбаних територіях, - є процес нав'язування державою окупантом російського громадянства [1]. Інструменталізована паспортизація перетворилась не просто на бюрократичне завдання, але втілює стратегічні зусилля окупаційної влади з узаконення свого контролю та зміни ідентичності місцевого населення. За створення умов, коли відмова від російського паспорта (громадянства) може призвести до втрати майнових прав, роботи, соціальних виплат, медичної допомоги або навіть депортації чи ув'язнення, населення тимчасово окупованих територій змушене обирати між фізичним виживанням і юридичною лояльністю до окупаційної

адміністрації [2]. Отже, російська окупаційна влада застосовує комбіновану стратегію яка включає юридичний примус, економічний тиск, тактику заручництва.

Юридичний примус полягає у створенні таких умов для громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, в яких без російського паспорта вони позбавляються доступу до базових прав – медицини, освіти, соціального забезпечення. Відмова від отримання паспорта може призвести до погроз, залякувань, обмежень у пересуванні та навіть арештів [2].

Не менш дієвим є економічні механізми тиску. Російська влада напряму ув'язує виплату пенсій, зарплат бюджетникам і гуманітарну допомогу з наявністю російського громадянства, фактично змушуючи громадян підкорятися новій реальності.

Економічний примус напряму зав'язаний на тактиці колективного заручництва. Бюджетники, освітяни, медики та представники місцевого самоврядування змушені проходити паспортизацію для продовження роботи. Через це вони автоматично стають частиною окупаційної адміністрації, що створює ґрунт для їх кримінального переслідування в майбутньому як колаборантів [3].

Така політика, підкріплена потужним інформаційно-психологічним впливом, формує у населення тимчасового окупованих територій відчуття безвиході та "точки неповернення", що, своєю чергою, зміцнює контроль окупанта та посилює залежність населення від російської влади.

Російська політика примусової паспортизації на тимчасово окупованих територіях України суперечить міжнародним нормам. Стаття 45 Додатку до IV Гаазької конвенції 1907 року прямо забороняє змушувати жителів окупованих територій до присяги на вірність окупаційній владі. Женевська конвенція 1949 року забороняє зміну громадянства цивільного населення окупованої території, особливо дітей, без їхньої згоди. Попри ці заборони, окупаційна влада РФ активно впроваджує паспортизацію як механізм легітимації окупації. Кампанії, спрямовані на молодь, наприклад «Ми – громадяни Росії!», формують нову лояльну генерацію, що допомагає РФ закріплювати свій контроль над регіонами.

Окрім юридичних і економічних методів тиску, паспортизація виконує функцію інструменту упокорення та маніпуляції. В умовах штучно створеної ситуації «точки неповернення» російська влада змушує людей відмовлятися від українського громадянства, що робить їх юридично залежними від окупаційного режиму. Це використовується як пропагандистський аргумент про «добровільну інтеграцію» населення в російський простір.

Широко рекламований Кремлем на міжнародну та українську аудиторію аргумент «добровільності» використовуються як тактика розколу суспільства. Люди, які отримують паспорт під тиском, в результаті неузгодженої державної політики щодо визначення

відповідальності за колабораціонізм мають підстави побоюватися юридичного переслідування на тлі осуду з боку тих, хто залишився на підконтрольній Україні території [4]. Це створює внутрішні розколи в суспільстві та послаблює здатність до консолідації після деокупації.

До усіх вище перелічених факторів додається психологічне виснаження. Постійний тиск, загрози та примусова зміна громадянства деморалізує людей, змушуючи їх приймати правила гри окупанта.

Політика примусової паспортизації є одним із ключових інструментів російської окупаційної стратегії. Вона порушує права людини, загрожує національній безпеці України та створює передумови для довготривалої окупації. Окрім юридичного примусу, паспортизація виконує функцію інструменту колаборації та упокорення, закріплюючи залежність громадян від окупаційного режиму та розколюючи українське суспільство. Отже, постає нагальна необхідність розробити ефективну державну політику щодо громадян, які змушені були отримати російські паспорти, щоб уникнути їхньої стигматизації та забезпечити можливість повернення до українського правового поля після деокупації. Водночас, міжнародна спільнота має активніше реагувати на ці порушення, запроваджуючи нові санкційні механізми щодо російських посадовців, відповідальних за політику примусової паспортизації.

Література

1. Более трех миллионов жителей новых регионов получили российские паспорта. *Донецкое агентство новостей*. 30.09.2023. URL: <https://dan-news.ru/russia/bolee-treh-millionov-zhitelej-novyh-regionov-poluchili-rossijskie-pasporta/>
2. Нав'язування громадянам України громадянства РФ на окупованій території України та РФ: аналітичний звіт / Ю. Микитін, О. Колесніченко, О. Лотоцька-Колесніченко, Н. Васьківська, Л. Смачило, К. Рашевська / за ред. А. Луцької, О. Синюк. *5.00 AM Coalition*. 50 с. URL: <https://zmina.ua/publication/navyazuvannya-gromadyanam-ukrayiny-gromadyanstva-rf-na-okupovaniy-terytoriyi-ukrayiny-ta-v-rf/>
3. Окупанти примушують мелітопольських вчителів відмовлятися від громадянства України. Генштаб ЗСУ. *Центр журналістських розслідувань*. 03.04.2023. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news-2/253188/>
4. «Ми не можемо дозволити людям брати російські паспорти»: Верещук про дії РФ на окупованих територіях. *Радіо Свобода*. 10 серпня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vereshchuk-rosijski-pasporty/32542180.html>